

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА»

П. Л. Фріс, В. В. Шпіляревич

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА
ПОЛІТИКА
У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ**

Монографія

Харків
«Право»
2020

УДК 343.21+343.223/224/244
Ф89

*Рекомендовано до друку вченою радою
Навчально-наукового юридичного інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
(протокол № 10 від 25 червня 2019 р.)*

Рецензенти:

О. В. Козаченко – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Миколаївського інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»;

І. В. Красницький – кандидат юридичних наук, доцент, декан факультету №2 Львівського державного університету внутрішніх справ

Фріс П. Л.

Ф89 Кримінально-правова політика у сфері регулювання заходів безпеки : монографія / П. Л. Фріс, В. В. Шпіляревич. – Харків : Право, 2020. – 328 с.

ISBN 978-966-937-930-6

У монографії на основі аналізу чинного законодавства України, спеціальної монографічної та іншої літератури комплексно розглядаються питання кримінально-правової політики у сфері регулювання заходів безпеки. Зокрема, досліджено їх поняття, правову природу, систему, місце у сфері протидії злочинності, суб'єкти реалізації та принципи і підстави застосування, а також здійснено компаративістський (порівняльно-правовий) аналіз досліджуваного інституту, зокрема кримінального законодавства низки країн Європи, Америки та Азії.

З метою удосконалення сучасної кримінально-правової політики України у сфері застосування заходів безпеки та виконання завдань, які стоять перед законом України про кримінальну відповідальність, запропоновано внести ряд змін і доповнень до КК України щодо забезпечення належної їх регламентації.

Монографія становитиме інтерес для науковців, аспірантів (ад'юнктів), суддів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, інших практикуючих юристів, студентів вищих юридичних закладів освіти, а також всіх тих, хто цікавиться питаннями кримінального права.

УДК 343.21+343.223/224/244

ISBN 978-966-937-930-6

© Фріс П. Л., Шпіляревич В. В., 2020
© Оформлення. Видавництво «Право», 2020

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ВР України – Верховна Рада України

ГК України – Господарський кодекс України

ЦК України – Цивільний кодекс України

СК України – Сімейний кодекс України

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс

України

КВК України – Кримінально-виконавчий кодекс України

КпАП – Кодекс про адміністративні правопорушення

НЕП – Нова економічна політика

ЄврАзЕС – Євразійське економічне співтовариство

СС (нім. Schutzstaffel) – Захисні загони Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії

СД (нім. Sicherheitsdienst) – таємна служба безпеки

Німеччини

ГЕСТАПО (нім. Geheime Staatspolizei) – таємна державна поліція Німеччини

РФ – Російська Федерація

РСФРР – Російська Соціалістична Федеративна Радянська

Республіка

УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

США – Сполучені Штати Америки

ст. – стаття, століття

ч. – частина

п. – пункт

абз. – абзац

рр. – роки

ред. – редакція

у т. ч. – у тому числі

ВІД АВТОРІВ

«Читайте! Нехай у Вашому житті не буде жодного дня, коли Ви не прочитали хоча б сторінки з нової книги»

К. Паустовський

Свідоме життя кожної людини починається з її знайомства з книгою. З моменту своєї появи вона завжди вважалася справжнім скарбом. І це не тільки тому, що в ній зберігаються знання і досвід багатьох поколінь людей, а тому, що книга – це наш вірний порадник. Вона вчить нас мислити та завжди відкриває нам щось нове і невідоме.

На сьогодні, не зважаючи на епоху бурхливого інформаційного буму, розвитку технічного та наукового прогресу, книга була й залишається джерелом знань, яке ніколи не зникне.

Сучасній людині важко уявити своє життя без книг. Вони допомагають їй здобувати освіту, розширюють її світогляд, вчать любові до науки і віри в прогрес людства, в непереможну могутність істини та справедливості.

У зв'язку з цим, ми сподіваємося, що ця монографія стане супутником у професійній діяльності кожного, хто її прочитає, та одним з наріжних каменів у подальшому дослідженні кримінально-правових заходів безпеки. Оскільки, читаючи кожне її слово, Ви маєте змогу особисто ознайомитися з надзвичайно актуальною темою у науці кримінального права та сформуванню своєї власної позиції з цього приводу.

Таким чином, перегортаючи сторінки цієї монографії та розкладаючи на полиці думки авторів, бажаємо кожному із Вас збагатити свої власні знання з проблем кримінально-правових заходів безпеки, які турбують сьогодення. Адже, книги для того й пишуться, щоб їх читати, а читаються, – щоб роздумувати над прочитаним.

З повагою,

Павло Фріс,
Вікторія Шпіляревич

ПЕРЕДМОВА

За сучасних умов розвитку суспільства одним із пріоритетних напрямів внутрішньої політики будь-якої держави є протидія злочинності. Її ефективність залежить від низки факторів, з-поміж яких є належна законодавча регламентація заходів кримінально-правового характеру та можливість здійснення комплексного впливу на злочинність. Зокрема, останній забезпечується тоді, коли кримінальним законодавством передбачаються не тільки заходи покарання, але й заходи безпеки, що застосовуються до осіб, які перебувають у так званому «небезпечному стані».

На жаль, у нашій державі кримінально-правові заходи безпеки як самостійні заходи протидії злочинності дотепер не отримали відповідного закріплення у законі України про кримінальну відповідальність. Доказом цього є те, що Загальна частина КК України не містить жодної статті, яка б безпосередньо визначала поняття, мету, систему, принципи та підстави їх застосування.

Теоретичною основою роботи стали праці низки вітчизняних науковців: Л. В. Багрія-Шахматова, М. І. Бажанова, В. С. Батиргарєєвої, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, В. М. Бурдіна, І. М. Горбачової, В. К. Грищука, Н. О. Гуторової, І. В. Жук, М. М. Книги, О. В. Козаченка, І. В. Красницького, В. В. Леся, Н. В. Марченко, В. О. Меркулової, А. А. Музики, В. О. Навроцького, Н. А. Орловської, Л. М. Палюх, М. І. Панова, Ю. А. Пономаренка, М. Г. Сорочинського, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, В. О. Тулякова, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, О. О. Ямкової, Г. З. Яремко, А. М. Яценка та ін., а також зарубіжних учених: В. І. Арькової, С. М. Бринзи, М. Ф. Гарєєва, В. І. Горобцова, П. Ф. Гришаніна, В. К. Дуюнова, С. І. Зельдова, І. І. Карпеця, С. Г. Келіної, Н. Ф. Кузнецової, Є. В. Медведєва, Г. В. Назаренка, Т. В. Непомнящої, О. С. Носкова, В. С. Орлова, А. А. Павлової, А. А. Піонтковського, О. А. Попкової, О. С. Пунігова, М. О. Стручкова, М. С. Таганцева, С. Я. Уліцького, М. Д. Шаргородського,

М. В. Щедрина тощо, які у тій чи іншій мірі вивчали питання заходів кримінально-правового характеру.

Водночас у вітчизняній науковій літературі відома лише одна праця із проблематики кримінально-правових заходів безпеки – І. М. Горбачова «Заходи безпеки у кримінальному праві (порівняльно-правовий аналіз)» (2008 рік). Однак основні положення зазначеного вище дослідження викладені у порівняльно-правовому аспекті та ґрунтуються на діючому кримінальному законодавстві низки зарубіжних держав. Відтак сутність окресленого питання залишилася нерозкритою.

Монографічного дослідження проблем кримінально-правових заходів безпеки в Україні, у якому було б проаналізовано поняття цих заходів, система, суб'єкти реалізації, принципи і підстави їх застосування, а також інші питання, до цього часу не здійснено. Відтак наведене й обумовлює актуальність і важливість здійснення комплексного їх вивчення.

Поява цієї монографії була б неможлива без людей, які підтримували та допомагали авторам у науковому пошуку. Зокрема, щира подяка вітчизняним та зарубіжним ученим, праці яких стали теоретичним підґрунтям написання цієї монографії, і особливо рецензентам – доктору юридичних наук, професору *Олександрю Васильовичу Козаченку* та кандидату юридичних наук, доценту *Івану Васильовичу Красницькому*.

І, безумовно, найтепліші слова подяки нашим рідним і близьким, які своїм розумінням і терпінням створювали авторам всі необхідні умови для належного написання та видання цієї монографії.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ

1.1 Стан та проблеми дослідження заходів безпеки у теорії кримінального права

Реалізація в Україні сучасної ефективної політики у сфері протидії злочинності вимагає удосконалення існуючих і розроблення нових заходів профілактичного характеру як на міжнародному, так і на національному рівнях. Це насамперед обумовлено тим, що Україна, будучи учасником інтеграційних процесів, намагається забезпечити належне й своєчасне виконання усіх взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань. Важлива, чи не головна, роль у цій діяльності належить кримінальному праву, яке є системоутворюючим елементом усієї політики у сфері протидії злочинності. Більше того, як зазначав І. Бентам, поява та існування кримінального права пов'язані з необхідністю інституалізації реакції держави на небезпеку, яка виходить від членів суспільства¹, а не тільки на злочин, який ними вчинено. У зв'язку з цим особливої актуальності набула проблема концептуальних основ вчення про заходи безпеки як різновид заходів кримінально-правового характеру, що здійснюють вплив на осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, і перебувають

---

¹ Бентам И. Избранные сочинения Иеремии Бентама: в 3 т. Т. 1: I. Введение в основания нравственности и законодательства. II. Основные начала гражданского кодекса. III. Основные начала уголовного кодекса / пер. А. Н. Неведомский, А. Н. Пылин; предисл. Ю. Г. Жуковский. Санк-Петербург : Изд-во рус. кн. торговли, 1867. С. 122.

у так званому «небезпечному стані»², з метою запобігання повторного вчинення ними в майбутньому цього ж діяння.

Важливим аспектом, що характеризує актуальність і наукову значущість обраної теми, є також постійна потреба узгодження досліджуваних заходів із положеннями, пов'язаними як з новим етапом розвитку кримінального законодавства, так і з доцільністю переосмислення низки теоретичних постулатів, обумовлених швидким розвитком сучасного суспільства. Крім того, необхідність розробки вчення про заходи безпеки у кримінальному праві України обумовлена й низкою інших причин. Так, з одного боку, це безпосередньо пов'язано з відсутністю доктрини та концепції кримінально-правової політики України у сфері застосування зазначених вище заходів, з іншого боку, – певними недоліками чинного закону України про кримінальну відповідальність, про що свідчить неналежна їх нормативна регламентація. Зокрема, законодавець тільки підкреслив положення про те, що до «інших заходів кримінального-правового характеру», як результат прийняття закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації

---

² У кримінологічній науці для позначення цього стану використовується термін «передзлочинний стан». Див. Фрис П. Л. Криминологические и уголовно-правовые проблемы профилактики преступлений несовершеннолетних на стадии, предшествующей совершению преступлений : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ордена трудового красного знамени Академии МВД Украины. Москва, 1983. С. 17, 18; Він же: До питання про підстави застосування кримінально-правових заходів безпеки. *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 24 квіт. 2009 р. Донецьк : Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. С. 33. Він же: О понятии предпреступного состояния и его криминологическом и уголовно-правовом значении. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики* : матеріали II-ї міжнар. наук.-практ. конф. 8 жов. 2010 р. Т. 1. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2010. С. 319-323.

Європейським Союзом візового режиму для України» від 18 квітня 2013 року № 222–VII³, яким змінено назву Розділу XIV Загальної частини КК України на «Інші заходи кримінально-правового характеру», що водночас стало важливим кроком на шляху до впровадження системи заходів, альтернативних покаранню, входять: примусові заходи медичного характеру; піклування родичів або опікунів з обов'язковим лікарським наглядом; примусове лікування та спеціальна конфіскація, а застосування усіх інших заходів, які за своєю правовою природою також слід відносити до системи кримінально-правових заходів безпеки (наприклад, так звані підтримуючі заходи; судимість; обмежувальні заходи; примусові заходи виховного характеру; призначення вихователя тощо), віднесено до самостійних інститутів кримінального права, зокрема таких, як: «Звільнення від покарання та його відбування» (Розділ XII), «Судимість» (Розділ XIII), «Обмежувальні заходи» (Розділ XIII–I), «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх» (Розділ XV).

Актуалізація проблеми доктринального дослідження та розробки концептуальних основ заходів безпеки обумовлюється також початком роботи Комісії з питань правової реформи, створеної відповідно до Указу Президента України від 7 серпня 2019 року № 584/2019⁴, яка здійснює розробку нового КК України.

Аналізуючи стан наукових розробок із проблем заходів безпеки у теорії кримінального права, варто зазначити, що наукову думку щодо вивчення правової природи досліджуваних заходів започатковано ще у 80–х рр. XIX ст., коли виникла соціологічна школа кримінального права. Зокрема, вчення

---

³ Про внесення змін до Кримінального і Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 18 квіт. 2013 р. № 222–VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 11. стор. 702. стаття 131.

⁴ Питання Комісії з питань правової реформи : Указ Президента України від 07 серп. 2019 р. № 584/2019. URL: <https://president.gov.ua/documents/5842019-28949>.

соціологів про заходи безпеки ґрунтувалося на тому, що вони, розробивши класифікацію злочинців, рекомендували різні види репресій, які необхідно чи можуть бути до них застосовані. Так, на їхню думку, до так званих «випадкових» злочинців (злочинців, здатних до виправлення) слід застосовувати, дотримуючись принципу моральної вини, «відплатне покарання», а стосовно «звичних» злочинців (постійних, природжених, не здатних до виправлення злочинців) – елімінацію (знищення), тобто смертну кару або довічне позбавлення волі. Застосування заходів безпеки, на думку представників соціологічної школи, потребують тільки «хронічні» злочинці. Саме ідеї представників цієї наукової школи лягли в основу виокремлення та закріплення досліджуваних заходів на нормативному рівні, які вперше поряд із заходами покарання були передбачені у проекті КК Швейцарії 1893 року, розробленому правознавцем Карлом Штоосом. Зокрема, учений зазначав, що застосовуючи до винного виключно заходи покарання, неможливо у повному обсязі протидіяти злочинності та захистити суспільство від суспільно небезпечних посягань⁵.

Правонаступником законодавчої регламентації кримінально-правових заходів безпеки став КК Королівства Норвегії 1902 року⁶.

Отож, підкреслюючи таку реакцію представників соціологічної школи на необхідність і доцільність вивчення та нормативного закріплення кримінально-правових заходів безпеки, слід водночас зазначити, що вона слугувала поштовхом

---

⁵ Jeschek H. H. Die Freiheitsstrafe und ihre Surrogate in rechtsvergleichender Darstellung. *Die Freiheitsstrafe und ihre Surrogate im deutschen und ausländischen Recht*. 1998. В. 3. S. 2063; Frisch W. Die Maßregeln der Besserung und Sicherung im strafrechtlichen Rechtsfolgensystem. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*. 1990 (102). S. 346.

⁶ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ–Харків : Юрінком Інтер; Право, 2001. С. 406, 407.